

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота
магістра

з теми: **“ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ДИСЛЕКСІЇ У
ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ”**

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL3-M22z
ОП Спеціальна освіта (Логопедія)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія
Ольга МЕНДРИШОРА

Керівник:
Тетяна КАМЕНЩУК,
кандидат педагогічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДИСЛЕКСІЇ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	7
1.1. Основні наукові підходи до вивчення дислексії у дитячому віці як різновиду порушень мовлення і читання	7
1.2. Вікові та психологічні передумови розвитку дислексії у дітей старшого дошкільного віку	16
1.3. Характеристика психологічних механізмів розвитку дислексії у дітей старшого дошкільного віку	29
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ ДИСЛЕКСІЇ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	41
2.1. Організація та методика констатувального експерименту	41
2.2. Аналіз результатів констатувального експерименту	47
РОЗДІЛ 3. ОБГРУНТУВАННЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ МЕТОДИКИ ПОДОЛАННЯ ДИСЛЕКСІЇ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ОСНОВІ ВИЯВЛЕНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ	63
3.1. Організація та методика формувального експерименту	63
3.2. Аналіз результатів експериментальної роботи	74
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84
ДОДАТКИ	92

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлюється пріоритетними напрямками гуманізації сучасної дошкільної освіти, її спрямування на повноцінний розвиток особистості. Концептуальними положеннями нового Базового компонента дошкільної освіти, затвердженого у 2021 році, визначено необхідність збереження самої цінності дошкільного дитинства, зокрема, визначення особливостей та вимог відносно рівня розвиненості, освіченості чи вихованості дитини-дошкільника. Наразі дошкільну освіту визнано невід’ємним складником і, водночас, першим рівнем у системі освіти (паралельно це нульовий рівень Національної рамки кваліфікацій), а також стартовою платформою особистісного розвитку дитини дошкільного віку.

Зауважимо, що Базовим компонентом дошкільної освіти передбачено становлення особливих компетентностей дитини-дошкільника під час здобуття дошкільної освіти, що вибудовуються за різними освітніми напрямками, які спрямовані на розвиток особистості дитини-дошкільника. Саме освітні напрями визначають необхідний зміст роботи закладу дошкільної освіти. Це відбувається через організацію педагогом таких базових видів діяльності, що збагачують раніше отриманий досвід дитини. Ці види діяльності реалізуються як особистісне надбання дитини-дошкільника (та її результат розвитку), але отримане за підтримки батьків. Наразі мовленнєва компетентність (у вигляді результату дошкільної освіти та особистісного надбання) відображає загальну систему пов’язаних компонентів фізичного та соціального, психічного та духовного розвитку дитини-дошкільника: емоційно-ціннісного ставлення до взаємодії; сформованості у неї комунікативних знань та вмінь; здатності до активного, творчого спілкування.

Нові програми освіти та сучасні технології навчання призводять до зростання вимог щодо підготовки дітей-дошкільників до процесу шкільного навчання. Від майбутніх першокласників сучасна початкова школа вимагає розвиненого фонематичного слуху, а також уміння здійснювати аналіз слів та речень (звуковий та складовий), читати слова, або нескладні речення/тексти.

Тому важливо, що освітній напрям Базового компонента дошкільної освіти «Мовлення дитини. Основи грамоти» передбачає мовленнєву компетентність дитини-дошкільника у площині оволодіння основами грамоти – це передбачає здатність самої дитини до фонематичного сприйняття, а також звукового аналізу елементів мовлення, також це передбачає наявність готовності до письма, друкування та, врешті, читання свого імені чи простих слів. Для дитини у рамках дошкільної освіти ключова мовленнєва компетентність має продовження через освітній процес початкової школи у вигляді мовно-літературної освітньої галузі.

Сучасна науково-методична література (що видно у працях А. Богуш, М. Вашуленка та Н. Скрипченко та ін.) визначає навчання грамоти як процес щодо формування в дітей базових елементарних умінь читання та писання. Наразі уміння читати й писати досить необхідні та вкрай важливі для сучасної людини, адже саме вони забезпечують формування та задоволення її культурно-естетичних потреб, та є провідними каналами самостійного набуття не лише знань, але також розвитку та саморозвитку особистості, зокрема є центральною ланкою самостійної діяльності. Науковці визнають особливу складність процесу засвоєння грамоти дітьми, а також наявність у ньому одразу кількох взаємопов'язаних етапів, де більшість припадає на початкову школу.

Процес навчання дітей грамоти став предметом дослідження науковців у різних галузях: психологів (О. Сергєєнкова, О. Столярчук, О. Коханова, О. Пасєка та ін.), сучасних педагогів і методистів (А. Богуш, В. Бенєра, М. Вашуленко, Н. Гавриш, Н. Маліновська та ін.). На сучасному етапі актуалізуються дослідження навчання грамоти дітей з особливими освітніми потребами, особливо з таким мовно-мовленнєвим порушенням, як дислексія. Розлади дислексії (читання) стали досить поширеним порушенням мовлення у дітей-дошкільників та молодшого шкільного віку (Н. Бастун, Л. Журавльова, С. Іваненко, В. Ільяна, Т. Косарєвська, В. Махоня, І. Мартиненко, В. Меліченко, Н. Савінова, О. Славута, Г. Сумченко, В. Тарасун, М. Шєремет, Г. Якимчук та ін.). Вчені стверджують, що навчання грамоти для правильної організації процесу надзвичайно важливо виявити ці порушення своєчасно, поглиблено вивчити їх прояви й психологічні механізми утворення й функціонування.

Оцінка деструктивного впливу дислексії на особистісне та мовленнєве становлення дитини та необхідність пошуку шляхів ефективної інтеграції здобувачів освіти із проявами дислексії в соціокультурний простір детермінують дослідження проблеми дислексії як в контексті логопедичних, так і психолого-педагогічних досліджень. Актуальність піднятої проблеми, її теоретична та практична значущість, зокрема, недостатня розробленість її важливих положень вплинули на вибір теми магістерської роботи: **«Психологічні механізми розвитку дислексії у дітей старшого дошкільного віку»**.

Об'єкт дослідження – дислексія як одна із форм мовленнєвого порушення.

Предмет дослідження – психологічні механізми розвитку дислексії у дітей старшого дошкільного віку.

Мета дослідження – теоретичне та експериментальне обґрунтування психологічних механізмів розвитку дислексії у дітей старшого дошкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Визначити сутність основних наукових підходів до вивчення дислексії у дитячому віці як різновиду порушень мовлення і читання.

2. Виявити вікові та психологічні передумови розвитку дислексії у дітей старшого дошкільного віку.

3. Охарактеризувати психологічні механізми розвитку дислексії у дітей старшого дошкільного віку.

4. Організувати і провести констатувальний експеримент, спрямований на вивчення психологічних механізмів розвитку дислексії у дітей старшого дошкільного віку.

5. Розробити та апробувати методику подолання дислексії у дітей старшого дошкільного віку на основі виявлених психологічних механізмів.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз та класифікація, узагальнення та синтез, систематизація даних психолого-педагогічної та логопедичної, лінгвістичної та спеціальної літератури з проблеми психологічних механізмів розвитку дислексії у дітей старшого дошкільного віку, вивчення логопедичного досвіду подолання дислексії у дитячому віці; *емпіричні:* тестування,

спостереження, експеримент, який охоплював констатувальний, формувальний та контрольний етапи; математично-статистичні процедури кількісної і якісної обробки здобутих експериментальних даних.

Експериментальна база дослідження:

Теоретичне значення дослідження полягає у комплексному обґрунтуванні психологічних механізмів розвитку дислексії у дітей старшого дошкільного віку. Зокрема, визначено сутність основних наукових підходів до вивчення дислексії у дитячому віці як різновиду порушень мовлення і читання; виявлено вікові та психологічні передумови розвитку дислексії у дітей-старших дошкільників; охарактеризовано психологічні механізми розвитку дислексії у дітей старшого дошкільного віку; запропоновано науково обґрунтовані підходи до подолання дислексії у дітей старшого дошкільного віку.

Практичне значення здобутих результатів полягає в тому, що підібрані й апробовані діагностичні методики можуть бути використані з метою вивчення психологічних механізмів розвитку дислексії у дітей старшого дошкільного віку, а експериментально перевірена методика подолання дислексії може бути використана у дітей-старших дошкільників на основі виявлених психологічних механізмів з метою попередження чи подолання типових дислексичних помилок у різних категорій дітей із особливими освітніми потребами. Вище наведені положення (як теоретичні, так і практичні) можуть бути основою задля вдосконалення змісту та методів освітньо-професійної підготовки студентів закладів вищої освіти, котрі навчаються за спеціальністю «Спеціальна освіта».

Апробація результатів дослідження проводилася під час.....

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у публікаціях.

Структура та обсяг дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст роботи викладено на 83 сторінках, загальний обсяг дослідження складає 98 сторінок. Список використаних джерел налічує 97 найменувань. Кількість додатків – 1.

ВИСНОВКИ

Проведене у магістерській роботі теоретичне та експериментальне обґрунтування психологічних механізмів розвитку дислексії у дітей старшого дошкільного віку дало змогу зробити такі висновки.

1. Визначено сутність основних наукових підходів до вивчення дислексії у дитячому віці як різновиду порушень мовлення і читання. Дислексію в дитячому віці визначено як стійке порушення технічних та смислових характеристик читання, пов'язане з недостатньою сформованістю будь-яких компонентів функціональної системи читання. Важливо також, що порушення технічних характеристик читання виявляється у сповільненому темпі та великій кількості помилок, а смислових показників – у труднощах розуміння прочитаного. Причинами дислексії в дитячому віці можуть бути біологічні й соціально-психологічні чинники. Серед форм (видів) дислексії в дитячому віці виділяють фонематичну, оптичну, мнемічну, семантичну, аграматичну. Дислексію в дитячому віці діагностують на основі стійких та повторюваних специфічних помилок. Належна організація освітнього процесу в закладі освіти, а також тривале використання психолого-педагогічних й логокорекційних методів дадуть змогу повноцінно забезпечити функціонування у дитини з дислексією мовленнєвих та читацьких навичок й умінь.

2. Виявлено вікові та психологічні передумови розвитку дислексії у дітей старшого дошкільного віку. Показано, що у старшому дошкільному віці продовжується розвиток психічних процесів дитини – уваги, сприймання, уяви, пам'яті, мислення, мовлення та ін. Також здійснюється важливий перехід від діалогічного мовлення до розгорнутих висловлювань дитини. На цьому етапі з'являється новий вид мовлення дошкільника – внутрішнє, яке стає засобом формування та функціонування внутрішніх розумових дій. Зокрема, виявлено, що саме для реалізації завдань щодо виховання дітей, передбачених програмою, педагогу необхідно достатньо глибоко усвідомити науково-теоретичні засади методики навчання читання та письма, а також особливості сучасного підходу щодо організації занять із рідної мови, а саме навчання дітей старшого

дошкільного віку грамоти. Готовність до засвоєння грамоти у них визначається можливістю усвідомлення звукового складу мови, переключення уваги від семантики слова до його звукового складу – до уміння почути в слові окремі звуки, слова в реченні і зрозуміти, що вони розташовані в певній послідовності.

3. Охарактеризовано психологічні механізми розвитку дислексії у дітей старшого дошкільного віку. Показано, що з метою реалізації процесу читання необхідно застосування таких психічних процесів: відчуття та уява, сприймання та мислення, увага та пам'ять. Навчання основам читання є важливим завданням старшого дошкільного віку, проте навичку читання на цьому етапі можна розглядати лише на аналітичному ступені, під час оволодіння не лише буквеними позначеннями, але й складо-аналітичним (складовим) читанням. Так, перебудова фонематичного слуху у дітей є головним моментом щодо ступеня оволодіння буквеними позначеннями, а також утворення нових фонематичних уявлень, зокрема, оволодіння буквами чи об'єднання букв у слова. Також дитина-дошкільник на даному етапі вчиться співвідносити слова та фрази друкованого тексту з відповідними словами та фразами з усного мовлення. У даному ступені розрізняють одразу два етапи: це початкове оволодіння буквою, а також оволодіння нею у процесі читання. Типовим тут є те, що одиницею читання виступає буква. Даному ступеню притаманне формування у дитини зорового впізнавання букв слова та вміння прочитання складів після злиття букв. З огляду на складність структури процесу читання, в дітей старшого дошкільного віку із дислексією можуть виникати порушення читання, які будуть мати низку стійких помилок.

4. Організовано і проведено констатувальний експеримент, спрямований на вивчення психологічних механізмів розвитку дислексії у дітей старшого дошкільного віку. Окреслено напрямки обстеження психологічних механізмів розвитку дислексії у дітей-дошкільників, що дають змогу дослідити операції, які забезпечують процес навчання грамоти, та виявити дислексичні помилки. Серед них – дослідження усного мовлення (обстеження зв'язного мовлення; обстеження лексико-граматичної будови; обстеження фонетико-фонематичної сторони), дослідження не тільки зорових, але й слухових функцій та операцій

(тут важливим є визначення якості зорового сприймання; визначення зорової пам'яті дитини-дошкільника; визначення стану зорової уваги дитини, а також її стійкості, зокрема, утримування та концентрації; визначення у дошкільника рівня зорового контролю). Дітям підбрано відповідні діагностичні завдання задля вивчення психологічних механізмів щодо розвитку дислексії у дітей-старших дошкільників.

За отриманими результатами обстеження зазначених операцій чи функцій можна структурувати уявлення про загальний їх рівень сформованості та розвитку в дітей-старших дошкільників. Задля отримання точнішої та детальнішої картини треба виділити рівні сформованості психологічних механізмів розвитку дислексії у дітей старшого дошкільного віку – високий, середній і низький. Зокрема, достатній рівень сформованості психологічних механізмів розвитку дислексії показали 35% дітей ЕГ і 0% дітей КГ. Середній рівень сформованості психологічних механізмів розвитку дислексії показали 50% дітей ЕГ і 5% дітей КГ. Низький рівень сформованості психологічних механізмів розвитку дислексії показали 20% дітей ЕГ і 60% дітей КГ. Дуже низький рівень сформованості психологічних механізмів розвитку дислексії показали 0% дітей ЕГ і 35% дітей КГ. Можна констатувати, що у дітей ЕГ набагато вищий рівень сформованості психологічних механізмів розвитку дислексії, і, відповідно, набагато вища ймовірність виникнення дислексії на етапі навчання читання. Кількісний детальний аналіз щодо обстеження зорових і слухових операцій чи функцій, зокрема, усного мовлення дітей-старших дошкільників, дав змогу виокремити дислексичні помилки, поява яких зумовлена не лише порушенням артикуляторного аналізатору, а й значним зниженням слухового контролю та фонематичних процесів. Це дошкільників помилки на заміну, пропуски, додавання і семантичні, які мають в своїй основі різні психологічні механізми.

5. Розроблено та апробовано методику подолання дислексії у дітей старшого дошкільного віку на основі виявлених психологічних механізмів. Зміст експериментальної методики становили завдання двох напрямів: а) розвиток слухових функцій та операцій; б) розвиток зорових функцій та операцій. Під час

першого корекційного етапу основною умовою виконання завдань із розвитку слухових функцій чи операцій (загальних слухових функцій і фонематичних процесів) було їх виконання без спирання на власне вимовляння. Для подібних завдань із розвитку зорових функцій чи операцій (до речі, це найскладніші для цього рівня завдання) використовували не тільки матеріал букв, але й їхніх елементів. Корекційна робота на таких заняттях була спрямована на розвиток багатьох функцій: слухових – це сприймання та контроль, увага та пам'ять (тому вони вводили до завдань слова, які містять звуки, вимовлені невірно дитиною); зорових – це сприймання та контроль, увага та пам'ять – на досить простому абстрактно-логічному картинному матеріалі; фонематичних - на основі досить еталонного вимовляння (це фонематичне сприймання, а також синтез і аналіз); зорових – це сприймання та пам'ять, увага та контроль – на основі букв та їхніх елементів.

Зауважимо, що достатній рівень сформованості психологічних механізмів розвитку дислексії показали 0% дітей, залучених до формувального експерименту, і 40% дітей, не залучених до формувального експерименту. Середній рівень сформованості психологічних механізмів розвитку дислексії показали 40% дітей, залучених до формувального експерименту, і 40% дітей, не залучених до формувального експерименту. Низький рівень сформованості психологічних механізмів розвитку дислексії показали 40% дітей, залучених до формувального експерименту, і 20% дітей, залучених до формувального експерименту. Дуже низький рівень сформованості психологічних механізмів розвитку дислексії показали 20% дітей, залучених до формувального експерименту, і 0% дітей, залучених до формувального експерименту. Відтак, що у дітей, залучених до формувального експерименту, набагато нижчий рівень сформованості психологічних механізмів розвитку дислексії, і, відповідно, набагато нижча ймовірність виникнення дислексії на етапі навчання читання. Указане свідчить про ефективність розробленої методики подолання дислексії у дітей старшого дошкільного віку на основі виявлених психологічних механізмів.

Перспективами подальшого дослідження може стати теоретичне й експериментальне вивчення психологічних механізмів розвитку дисграфії у дітей старшого дошкільного віку, у порівняльному аспекті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артюх М.А. Логопедична допомога дітям з фонетико-фонематичними вадами мови : методичні рекомендації. Київ : ІЗМН, 2006. 100 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) : Затверджений наказом МОН України від 12.01.2021 р. № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
3. Бастун Н. А. Дислексія як освітня та історико-культурна проблема. *Культуротвірна функція психологічної науки* : монографія / за ред. Г. О. Балла. Київ ; Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. С. 67-73.
4. Бенера В. Є. Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей. Київ : Слово, 2010. 288 с.
5. Блінова Г. Й. Дидактичний матеріал для подолання дислексії у дітей. Київ : Проза, 2000. 143 с.
6. Богуш А., Гавриш Н. Дошкільна лінгводидактика : теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах. Київ : Слово, 2011. 705 с.
7. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах : підручник. Київ : Слово, 2014. 302 с.
8. Богуш А., Маліновська Н. Перші кроки грамоти : переддошкільний вік : навч. посіб. Київ : Слово, 2013. 424 с.
9. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика : хрестоматія : навчальний посібник. Київ : Слово, 2005. 720 с.
10. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років : монографія. Київ : Слово, 2004. 224 с.
11. Богуш А.М., Луцан Н.І. Мовленнєво-ігрова діяльність : мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навч. посіб. Київ : Слово, 2012. 304 с.

- 12.Браславська-Хак М. Електроенцефалографія біологічного зворотного зв'язку як спосіб підтримки процесу лікування дитини з дислексією. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2016. № 3. С. 86-94.
- 13.Вавіна Л. С. Оптична дислексія у дітей з порушенням зору: прояви, запобігання. *Український логопедичний вісник*. 2012. № 1 (3). С. 67-71.
- 14.Василенко Н. В. Корекційна робота. Дисграфія. *Логопед*. 2012. № 1. С. 20-23.
- 15.Вікова психологія : навч. посіб. / О.П. Сергеєнкова, О.А. Столярчук, О.П. Коханова, О.В. Пасєка. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 376 с.
- 16.Волосюк А. А. Сучасні методи корекції усного та писемного мовлення молодших школярів під час корекційно-логопедичних занять : тематичний збірник праць. Рівне : РОППЮ, 2014. 56 с.
- 17.Гаврилова Н.С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей: монографія. Київ ; Кам'янець-Подільський : Друк-Сервіс, 2011. 200 с.
- 18.Гасс Г. А. Рання діагностика порушень писемного мовлення в дітей. *Логопед*. 2014. № 10. С. 10-11.
- 19.Герасимчук Н. О. Диференціація звуків [с] – [з], [с'] – [з'] та букв – з у словах, складах і реченнях. *Логопед*. 2014. № 12. С. 18-22.
- 20.Голуб Н. М. Дидактичний матеріал з корекції та розвитку писемного мовлення дітей молодшого шкільного віку : навчально-методичний посібник. Київ : Слово, 2014. Ч.1. 384 с.
- 21.Голуб Н. М. Корекція писемного мовлення в дітей молодшого шкільного віку : монографія. Харків : Майдан, 2014. 366с.
- 22.Горєлова А. Пропедевтика дислексії : робота в середній групі. *Дошкільне виховання*. 2009. № 10. С. 21-23.
- 23.Грінєнко О.В., Покотильська М.М., Філоненко Т.Я. Подолання дислексії та дисграфії в дітей початкових класів : навч. посіб. Городище, 2010. 32 с.
- 24.Данілавічюте Е. А. Обґрунтування методики діагностики готовності дошкільників із НЗНМ до опанування навичок читання. *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі* :

- наук.-метод. зб. / за ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка. Київ : Наук. світ, 2004. Вип. 5. С. 215-218.
25. Діти і соціум : особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія / наук. ред. А. М. Богуш. Луганськ : Альма-матер, 2006. 368 с.
26. Журавльова Л. Комплексний аналіз порушень письма у дітей молодшого шкільного віку. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2018. № 1 (20). С.78-83.
27. Заїка І.С. Диференційована діагностика дислексії та дисграфії. *Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих учених (16 квітня 2015 року). Суми : СумДПУ ім. А. Макаренка, 2015. Вип. 3. С. 290-294.
28. Зрожевська А. Я., Потоцька Т. Ф. Навчання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку грамоти : навч.-метод. посіб. Бердянськ : Ткачук О.В., 2012. 260 с.
29. Іванова В. П., Чорношвець К. О. Іграшки : диференціація звуків [л']–[ц']–[ц]–[с']. *Логопед*. 2017. № 7. С. 34-35.
30. Ігрова діяльність в дошкільній освіті п'ятирічних дітей : навч.-метод. посіб. / за ред. Кудикіної Н.В. Київ : Київ ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. 250 с.
31. Ільяна В. Вивчення стану сформованості фонематичних процесів у дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку в контексті попередження дислексій. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 4. С. 31-38.
32. Ільяна В. Виявлення своєрідності формування компонентів психо-лінгвістичної структури читання у старших дошкільників із порушеннями мовленнєвого розвитку. *Особлива дитина : навчання і виховання*. 2013. №3. С. 13-15.
33. Ільяна В. М. Корекція дислексій в дітей молодших класів спеціальних шкіл для дітей з тяжкими порушеннями мовлення : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2010. 20 с.

34. Ільяна В. М. Технології визначення особливостей рецептивної діяльності в контексті попередження дислексій у дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку. *Особлива дитина : навчання і виховання*. 2012. №3. С. 26-31.
35. Ільяна В.М. До проблеми пропедевтики дислексії в контексті вивчення особливостей рецептивної діяльності у дітей з мовленнєвими розладами. *Український логопедичний вісник*. 2012. № 3. С. 26-32.
36. Казачінер О.С. Дислексія – порушення навичок читання : шляхи подолання легких порушень читання на уроках англійської мови. *Англійська мова та література*. 2005. № 11, квітень. С. 2-4.
37. Каплуновська О. Коли, чому та як навчати грамоти дошкільнят. *Дошкільнє виховання*. 2016. № 10. С. 8-11.
38. Каплуновська О. Конспекти занять до зошита «Цікава азбука» (навчання старших дошкільників читання). Запоріжжя : ЛППС, 2007. 160 с.
39. Карабаєва І. Я вчуся читати і писати. *Дошкільнє виховання*. 2000. № 9. С. 6-7.
40. Качарян, Т. Алгоритм подолання фонематичної дислексії. *Дефектолог*. 2017. № 7, липень. С. 26-35.
41. Кондратенко Л. О. Весела грамота. Київ : Знання, 1994. 144 с.
42. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві). Київ : Освіта, 1998. 255с.
43. Конопляста С. Ю., Сак Т.В. Логопсихологія : навчальний посібник. Київ : Знання, 2012. 293 с.
44. Кулачківська С. Є., Ладивір С.О. Я – дошкільник (вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку). Київ : Нора-принт, 1996. 226 с.
45. Лазарева І. А. Особливості логопедичної роботи з корекції проявів оптичної дислексії. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Сер. Логопедія. 2011. Вип. № 14 (225). Ч. II. С. 133-140.
46. Лебидинець С. Буде правильна вимова – буде правильне письмо. *Дошкільнє виховання*. 2013. № 5. С. 15-16.
47. Логопедія : підручник / за ред. М. К. Шеремет. Київ : Слово, 2015. 776 с.

- 48.Лозовик О. А. Робота з подолання дисграфії і дислексії. *Логопед.* 2011. №8. С. 34-39.
- 49.Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку : монографія. Одеса : ПНЦ АПН України, 2005. 319 с.
- 50.Любарська О. О. Логопедичні заняття для дітей з оптичною дислексією. *Логопед.* 2015. № 12. С. 32-36.
- 51.Мартиненко І. В. Логопсихологія : курс лекцій : навчальний посібник. Київ : ДІА, 2016. 116 с.
- 52.Мартинюк І. В. Диференціація звуків [з], [с], букв з, с. Тема «Весна» : заняття для дітей з порушенням письма (дисграфія) та читання (дислексія). *Логопед.* 2018. № 5. С. 26-29.
- 53.Марченко І. С., Кобилякова Т. В. Профілактика оптичної дисграфії : навчально-методичний посібник. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. 101 с.
- 54.Маслова Т. В., Найдьонова Н. А. Подолання дисграфії та дислексії в мінімальний термін на шкільному логопедичному пункті. *Таврійський вісник освіти.* 2014. №2. С. 155-163.
- 55.Махоня В. Порушення писемного мовлення : історія, реалії, перспективи. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Вип. 34. С. 57-62.
- 56.Меліченко В. М. Теоретичні засади вивчення порушень читання у дітей старшого дошкільного віку. *Дефектологія.* 2006. № 4. С. 4–5.
- 57.Мислива І. В. Розвиток зорово-просторових уявлень в дітей з порушенням читання. *Логопед.* 2016. № 4. С. 18-20.
- 58.Міжнародна класифікація хвороб (10-й перегляд).
- 59.Навчання дітей дошкільного віку рідної мови : навчальний посібник / уклад. Л.В. Іщенко. Умань : Жовтий, 2013. 138 с.
- 60.Нетяженко Т. Дислексія на ґрунті порушення мовленнєвого аналізу та синтезу : логопедичне заняття. *Дефектолог.* 2016. № 6. С. 21-30.
- 61.Ніколаєнко Я.І., Савінова Н.В. Пропедевтика дислексії у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня. *Сучасна логопедія : інноваційні*

технології : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції. Миколаїв : МНУ ім. В. Сухомлинського, 2021. С. 36-39.

62. Начинова О.В., Траченко О.О., Діагностика дислексії у дітей молодшого шкільного віку. *Сучасна логопедія : інноваційні технології* : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції. Миколаїв : МНУ ім. В. Сухомлинського, 2021. С. 47-52.
63. Пасічник А. В. Мовленнєві заняття в системі сучасної дошкільної освіти. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2009. № 2. С. 53-59.
64. Пахомова Н. Г. Діагностика мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з дизартрією до навчання в школі : навчально-методичний посібник. Полтава : АСМІ, 2008. 84 с.
65. Петрик О.В. Навчання грамоти дітей шестирічного віку. Запоріжжя : ЛПРС, 2001. 96 с.
66. Піроженко Т.О. Мовленнєвий розвиток сучасного дошкільника. Київ : Слово, 2009. 223 с.
67. Пічугіна Т. В. Рання діагностика дітей із дислексією та дисграфією (методичні рекомендації). *Дефектологія*. 1998. № 1. С. 6-13.
68. Програми розвитку дітей дошкільного віку. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>.
69. Психолого-педагогічні та технологічні основи диференційованої логодіагностики та логокорекції : монографія / Н. В. Савінова, Н. В. Стельмах, І. В. Серета та ін. Миколаїв : Іліон, 2017. 270 с.
70. Роменська І. І. Особливості письма і читання дітей при аграматичній формі дисграфії. *Логопед*. 2018. № 10. С. 4-7.
71. Савінова Н. В. Логодіагностика та логокорекція мовленнєвої діяльності дошкільників із тяжкими порушеннями мовлення : монографія. Миколаїв : Іліон, 2017. 262 с.
72. Салійчук О. П. Диференціація звуків [з] – [ж] у вимові та на письмі. *Логопед*. 2017. № 2. С. 35-39.
73. Скрипниченко С. М. Диференціація звуків [с] – [з] і букв с–з : корекція артикулярно-акустичної форми дисграфії. *Логопед*. 2017. № 2. С. 40-43.

- 74.Славута О. І. Дислексія – хвороба геніїв. *Логопед.* 2013. № 4. С. 40–45.
- 75.Соботович Є. Ф., Тищенко В. В. Програмні вимоги до корекційного навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з вадами інтелекту. Київ : Актуальна освіта, 2004. 144 с.
- 76.Стрілецька С. В. Сучасні наукові підходи до вивчення дитячої дисграфії і класифікації її видів. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання.* 2010. № 42. С. 197-200.
- 77.Тарасун В. В. Морфофункціональна готовність дітей з особливостями у розвитку до шкільного навчання: діагностика і формування (нейро-психологічний супровід) : монографія. Київ, 2008. 299 с.
- 78.Тарасун В. В. Нетрадиційний метод формування у дітей писемного мовлення: читання «з першого погляду». *Дефектологія.* 2000. № 4. С. 30-35.
- 79.Тарасун В. В. Основи теорії і практики логодидактики : підручник. Київ : Каравела, 2017. 316 с.
- 80.Тарасун В.В. Писемне мовлення: запобігання і корекція порушень : наук.-метод. посіб. Київ : Леся, 2007. 151 с
- 81.Тенцер Л. В. Організація та зміст корекційної логопедичної роботи з молодшими школярами із порушеннями писемного мовлення. *Логопедія.* № 3. 2013. С. 80-90.
- 82.Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку : підручник / Богуш А.М., Гавриш Н.В., Саприкіна О.В. Київ : Слово, 2009. 408 с.
- 83.Тищенко В. В. Ієрархія фонематичних процесів в онтогенезі дитячого мовлення. *Теорія і практика сучасної логопедії* : збірник наукових праць. Київ : Актуальна освіта, 2007. Вип.4. С. 3-18.
- 84.Товкач І. Віконечко у світ грамоти : методичний посібник : в 2–х частинах. Харків : Ранок, 2013. Ч. 2 : Звуки. Букви. Читання. 104 с.
- 85.Уварова Л. І. Подолання дисграфії і дислексії у майбутніх школярів в умовах дошкільного закладу. *Психолого-педагогічні засади діяльності фахівця: історія, теорія, практика.* 2013. С. 258-262.

- 86.Химирода Л. О. Рання діагностика дітей із дислексією та дисграфією. *Логопед.* 2017. № 6. С. 38-42.
- 87.Чаглій М. С. Матеріали для бесід з батьками. Особливості дислексії та дисграфії. *Логопед.* 2012. № 7. С. 36-39.
- 88.Чередніченко Н. В., Горбачова Д. М. Формування фонетико-графічної грамотності у молодших школярів із порушеннями мовленнєвого розвитку в умовах корекційного навчання : навчально-методичний посібник. Київ : ДІА, 2016 212 с.
- 89.Чередніченко Н. В., Клименко І. В., Тенцер Л. В. Порушення письма у молодших школярів: діагностика та корекція : навчально-методичний посібник. Київ : ДІА, 2016. 248 с.
- 90.Чередніченко Н. В., Курбатова А. І. Формування графічної навички письма у дітей з різними вадами мовлення в умовах корекційного навчання : навчально-методичний посібник. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 96 с.
- 91.Шевцова О.А. Цікава грамати́ка : пізнавально-ігрові комплекси для дітей старшого дошкільного віку. Харків : Основа, 2012. 94 с.
- 92.Шелестова Л. Вчимося читати. *Дитячий садок.* 2002. №25. С. 2-4.
- 93.Якимчук Г. До школи підготовленими : профілактика дислексії та дисграфії. *Дошкільне виховання.* 2016. № 7. С. 19–21.
- 94.Яковенко А. Корекційно-логопедична програма з формування мовленнєвої готовності дітей дошкільного віку до школи. *Витоки педагогічної майстерності.* 2017. Вип. 20. С. 251-256.
- 95.Яцента Л. Ігрові форми навчання читання. Тернопіль : Астон, 2001. 64 с.
- 96.Dyslexia : The Dividends from Research to Practice. 23-30 March 2004, University of Warwick. UK. BDA, 2004. 122p.
- 97.Reid G. Dyslexia. A Practitioner's Handbook. Third Edition – England : John Wile & Sons Ltd., 2003. 420 p.